

VARIA

– BESZÁMOLÓ –

Emlékezés gróf Esterházy Jánosra

2007-ben emlékezünk gróf Esterházy János felvidéki politikus, a XX. századi magyar történelem egyik emblematisz alakja halálának ötvenedik évfordulójára.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara is csatlakozni kívánt a nagyívű felvidéki és anyaországi rendezvénysorozathoz, ezért a Karon működő *Flachbarth Ernő Kisebbségi Jogi Kutatóműhely* (www.jak.ppke.hu/flachbarth) tudományosdolgozat-író versenyt hirdetett meg, illetve kerekasztal-beszélgetést szervezett.

I. Esterházy Jánosról

Gróf Esterházy János öröksége ma különösen is aktuális. 2007. április 19-én a Rákóczi Szövetség és a Magyar Tudományos Akadémia Nemzeti-Etnikai Kisebbségkutató Intézete által szervezett konferencián Duray Miklós többek között az alábbi jelzőket sorolta Esterházy Jánosra emlékezve: „[...] a főrend polgáriasodott tagja, következetességgel megátkozott politikus, kisebbségi gyalogmagyar, a keresztény-szociális gondolat megjelenítője, érző lelkű politikus, háborús bűneiért elítélt politikai bűnöző.” Minden bizonnyal a legenyhébb kifejezés az, ha meglepőnek tartjuk, hogy az Európai Unió tagállamaiban ma is háborús bűnősként tartanak nyilván, és jeltelen tömegsírban nyugodhat egy olyan közéleti személy, aki rendíthetetlen következetességgel állt ki a keresztény értékek, az emberi jogok, és a magyar Nemzet érdekeinek védelme mellett.

Esterházy János 1901. március 11-én született Nyitraújlakon, atyja gróf Esterházy János, Ottó főherceg segédtisztje volt.¹ Korai halála (1905) után özvegye, Tarnowska Erzsébet nevelte három gyermeküket. Esterházy János fiatalon csatlakozott az Országos Keresztényszocialista Párthoz, amelynek 1932-ben lett elnöke. Ez évben lett a Csehszlovákiai Magyar Népszövetségi Liga elnöke is. 1935-től Kassa képviselője lett a prágai parlamentben. 1938-ban Szlovákiában maradt, de a bábárium megalakulása után elhatárolódott a náci eszméktől. Politikai egyenességére jellemző dátum 1942. május 15-e, amikor a szlovák parlament ülésén egyedül szavaz ellene a

¹ Életrajzáról részletesen lásd: MOLNÁR IMRE: *Esterházy János életútja*. (kézirat, Budapest, 1989. TLA, K-1046/1990), kiadva MOLNÁR IMRE: *Esterházy János*. Dunaszerdahely: Nap, 1997; valamint ESTERHÁZY JÁNOS: *A kisebbségi kérdés*. Budapest: Ister, 2000.

szlovákiai zsidók deportálásának. 1944-ben tiltakozott Magyarország német megszállása ellen, amely folytán a nyilasok letartóztatták, és a Gestapo körözni kezdte. 1945-ben újra ő lett az Egyesült Magyar Párt elnöke, de a kassai kormányprogramba foglalt kollektív bűnösség megfogalmazása után a szlovák hatóságok letartóztatták, és átadták a szovjet titkosszolgálatnak. A párt többi vezetőjével együtt a Szovjetunióba hurcolták, ahol elítélték, majd a Gulág munkatáborába került. 1947-ben a Szlovák Nemzeti Bíróság távollétében halálra ítélte. Ezt a büntetést 1949-ben, amikor a szovjetek (ítéltvégrehajtásra) visszaadták őt a csehszlovák hatóságoknak, kegyelemből életfogytiglani börtönbüntetésre változtatták. 1950–1956-ig börtönről-börtönre hurcolták, miközben a lágerben szerzett TBC-betegsége egyre inkább elhatalmasodott rajta. 1957. március 8-án a morvaországi mirovi börtönkórházban, ötvenhat éves korában halt meg. A keresztény etikára épülő politizálása és mélyen átélt hite mai napig mintaként áll sokunk előtt.

II. A tudományosdolgozat-író verseny

A Flachbarth Ernő Kisebbségi Jogi Kutatóműhely 2007 februárjában hirdetett meg a Kar hallgatói és doktoranduszai számára tudományos dolgozat-író versenyt. A verseny célja az volt, hogy Esterházy János életével, örökségével, az őt környező politikai rendszerrel, illetve rehabilitálásával kapcsolatos pályamunkák szülessenek.

Az alábbi témaköröket ajánlottuk a pályázóknak:

- Nemzetiségi jog Esterházy János korában
- Esterházy János öröksége a közép-európai demokráciákban
- Kereszténydemokrácia és a (cseh)szlovákiai magyarság
- Kisebbség és közjog Csehországban és Szlovákiában – Esterházy János korában és azóta
- Beneš-dekrétumok és a nemzetiségi jog alakulása Csehszlovákiában, és hatásuk a mai cseh és szlovák kisebbségi jogra
- Nemzetközi kisebbségvédelem és (Cseh)Szlovákia – különös tekintettel Esterházy János korára
- Az egykori Felvidék és Kárpátalja állami hovatartozásának diplomáciatörténete a XX. században
- Az ún. szlovák–magyar lakosságcserek diplomáciatörténete és/vagy jogi elemzése
- Az Esterházy János elleni bűnvádi eljárás – összefüggésben a II. világháború utáni egyéb csehszlovákiai számonkérésekkel
- Rehabilitáció és jogorvoslat az el nem évülő bűncselekmények miatti nemzeti eljárásokban

A témakörök mind teljesebb kimerítéséhez a hagyományos irodalmak feldolgozása mellett javasoltunk levéltári kutatást is.

2007. április végéig kilenc pályamunka érkezett be, amelyeket Karunk professzoraiból álló bizottság bírálta el. A bizottság elnöke Kilényi Géza professzor, tagjai pedig Kovács Péter és Varga Csaba professzor urak, valamint Horváth Attila docens úr voltak. Pályamunkát nyújtott be: Farkas Mária, Kiss Karolina, Nagy Viktor, Oláh Fruzsina, Pallya Kata, Pápay Piroska, Varga Vivien, Veres Zoltán, Versics Réka.

Az értékelés során a bírálók egyetértettek abban, hogy jó színvonalú pályamunkák érkeztek be, ezért minden pályázatot évfolyamdolgozatként jeles eredménnyel elfogadni javasoltak. Tekintettel arra, hogy az amúgy is magas színvonalú pályamunkák közül különlegesen kiemelkedőt a zsűri nem talált, ezért két második és egy harmadik helyezett díjat adott át. Díjazottak: Farkas Mária *Az ún. szlovák-magyar lakosságcsere diplomáciai és jogi elemzése* című dolgozatával és Versics Réka *Az Esterházy János elleni bűnvádi eljárás – összefüggésben az egyéb csehszlovákiai számonkérésekkel* című dolgozatával II. helyezést, Varga Vivien *Kárpátalja és Felvidék sorsa a XX. században a diplomácia tükrében* című dolgozatával III. helyezést ért el. Ezúton is gratulálunk nekik!

A dobogós helyezettek a Diákjóléti Bizottság jóvoltából pénzjutalmat kaptak. A Rákóczi Szövetség minden pályázónak ajándécsomagot, valamint a második helyezettnek nagy értékű könyvjutalmat adott. A helyezett dolgozatokat a *Flach-barth-füzetek* periodika – soron következő – 3. számában közöljük, amelynek megjelenését szintén a Rákóczi Szövetség támogatja.

III. A kerekasztal-beszélgetés

2007. május 9-én a PPKE-JÁK Dísztermében – Karunkon már hagyományos módon – kerekasztal-beszélgetés keretében emlékeztünk Esterházy Jánosra. Résztevők voltak: Halzl József, a Rákóczi Szövetség elnöke, Kovács Péter, alkotmánybíró, Molnár Imre, történész, Esterházy-kutató, az Esterházy János emlékbizottság tagja, valamint Varga Csaba, tanszékvezető egyetemi tanár. A beszélgetést Horváth Attila docens úr moderálta.

Az emlékülés elején Thiesz Agnéta, karunk első éves hallgatója foglalta össze Esterházy János életének főbb állomásait. Ezt követően a kerekasztal-beszélgetés résztvevői kaptak szót.

Molnár Imre arra tért ki, hogy Esterházy János életében milyen körülmények jellemezték az első bécsi döntés körüli időszakot. Esterházy a Trianon utáni első értelmiségi generáció tagja volt, akik a közéletben is részt vettek. Soha nem elégedett meg a békekötéssel, de minden cselekedetét keresztény elvei, és az általános emberi értékekbe vetett feltétlen bizalma határozta meg. Ezzel Esterházy példát mutatott a felvidéki magyarságnak a két világháború közötti nehéz időkben.

Bár grófi rangban született, arisztokrata származásához nem ragaszkodott, nem szerette, ha grófnak szólítják. Már a Keresztény Szocialista Párt vezetője volt, mikor lelkes szervezőként a dél-szlovákiai magyar települések egész sorát járta be. Szívesen vette az egyszerű emberek szíves vendéglátását, s maga is kész volt azonnal a bajba jutottak segítségére sietni. Ilyen volt az 1932-es kárpátaljai nagy árvíz is, amikor az árvízkarosultak megsegítésére indított országos gyűjtést.

1938-ban az első bécsi döntés után Kassa képviselőjeként a város átadásakor sokak meglepetésére bejelentette, hogy a visszacsatolás ellenére Szlovákiában marad az odaszakadt mintegy 65–70 ezer magyarral vállalva sorsközösséget, bár Magyarországon felsőházi bársonyszék és tárca nélküli miniszteri poszt várt volna rá. Az ezt követő évtized diktatórikus berendezkedéseiben is folyamatosan tett a felvidéken élő magyar nemzetiségért. Kidolgozta az osztályon, felekezeten és fajon felüli nemzeti összefogás programját. Ennek jelmondata a „Magyar Család” összefogása, első konkrét eredménye pedig a „Magyar Ház” program építésének beindulása volt.

Varga Csaba feltette a kérdést, hogy mi az, ami oly megdöbbentő Esterházy János sorsában, és mi jogászok most miféle válasz adunk erre, miféle tanulságokat vonunk le történeteiből? Csupán annyit, amiről naphosszat tudunk akár súlytalanul is fecsegni, jelesül, hogy úr tátonghat jog és erkölcs között? – fogalmazott a professzor.

Esterházy János okossága, gyakorlatias belátása azon vezéreszméhez vezette, hogy kizárólag a legalitás talaján, tehát a mindenkori állam- és jogrenden belül küzdjön saját és bármiféle kisebbségnek biztosított/biztosítható jogokért. Azaz: adott jogállapotban szólott a jogról, mind a fennállóról, mind a meghozandóról. A trianoni békediktátum és a XX. század történései fényében Esterházy János kétarcú ügye sem több, mint egyetlen példa a XX. század, a második világégés, meg persze az azóta is megszakítatlanul zajló ember- és társadalomtiprások végtelen folyamából, azon tudatos győtrelemokozásokból, amiknek nem sikerült a jog érzékenységeküszöbét átlépve közösen vállalható megoldáshoz vezetniök.

Mindebből Varga Csaba azt a következtetést vonta le, hogy hosszabb távon, egészében (és minél inkább érzékeny, egy nép önképe vagy stratégiai túlélése szempontjából akkor és ott kardinálisként fogadott kérdésről van szó, annál inkább) nem a jog szül társadalmat, hanem adott szocialitás hoz létre egy adott szinten néki megfelelő jogot.

Esterházy életútjából a jogbölcselet is le tud vonni magára nézve következtetéseket. Annak érdekében, hogy a jog újult tisztelettel övezett pozitivitása éppen tartalommal telítessék, léttől és hitünk szerinti értékektől dús jelzések sorává válják, a legtöbbet egyebek mellett épp a jogbölcselet tehet. Hiszen annak, aki üzenete meghallására egyáltalán fogékony, rá kell döbennie arra, hogy fétisként imádott dolgok helyett csakis örök értékekben szabad hinnie, valamint abban, hogy ezeknek elköteleződhet és társadalmát is eszerint alakíthatja. Röviden szólva hát: személyes felelőssége kultúráját kell felépítenie magában, hogy mindezekért tegyen is, hiszen már tudja: bárhová rendelje is sorsa, tehet értük – vallotta a professzor úr.

Kovács Péter a kerekasztal-beszélgetésben elemezte az első bécsi döntés és a második világháború körüli évek nemzetközi helyzetét. Kitért részletesen a Szovjetunió és a csatlós államok, valamint a szocialista országok egymással való kapcsolatára.

Professzor úr bemutatta az Európai Parlament keretében felállított Jochen A. Frowein és Lord Kingsland nevével fémjelzett bizottság jelentését (Beneš dekrétumok és az Európai Unió), annak Esterházy szempontjából érdekes rendelkezéseit. A bizottság szerint sok minden korabeli dokumentumot már jogtörténeti forrásnak kell tekinteni, attól függetlenül, hogy azok nem egyeztethetők össze az „európai etikával”. A távollétükben halálra ítéletekről a bizottság elmondta, hogy mivel azok már nagy valószínűséggel nem élnek, így nem kérhetik a korabeli szabályok formális megsemmisítését. A tulajdoni korlátozásokban is indokoltnak tartotta a Bizottság az egyfajta megkülönböztetést, amelyet a kisebbségek tagjai szenvedtek el közvetlenül a második világháború után.

A bizottság szerint a beneši dekrétumoknak nincs máig áthúzódó hatása, ezért nem kell megsemmisíteni a régi jogszabályokat. Csehszlovákia egykori elnökének rendeletei, amelyek (a többi rendelkezései között) a német és a magyar kisebbséget teljes mértékben jogfosztottá tette, nem akadályozták Csehország Európai Unió csatlakozását. A Bizottság tehát alapvetően a cseh álláspontot tette magáévá. A jelentés háttérben azonban az áll – fejtette ki Kovács Péter –, hogy alapvetően a szudéta németek helyzetét

vették figyelembe a Bizottság tagjai, amely nemzeti közösség szervezettsége, vagyoni helyzete jelentősen eltért a dél-Csehszlovákiában élő magyar nemzetiségtől.

Halzl József elnök úr hangsúlyozta, hogy a Rákóczi Szövetség, mint az egyik legnagyobb határon túli magyarok felé forduló civil szervezet hosszú évek óta fáradozik Esterházy János rehabilitációján, örökségének ápolásán. Mint mondta, minden erővel és hangos szóval kell munkálkodni ezen, főleg Esterházy szellemi hagyatékának továbbadásán. Ezek közül kiemelte az Esterházy János Emlékbizottság másfél évtizedes eredményes munkáját, emléktáblák és szobrok állítását Esterházy tiszteletére, valamint nagyívű konferenciák szervezését, amelyeken valódi párbeszéd indulhatott meg magyar és szlovák történészek között. Külön hangsúlyt kapott a magyar nyelvű oktatás ügye, amely a Rákóczi Szövetség kiemelt feladatai közé tartozik. Mint mondotta, azért is fontos foglalkozni Esterházy örökségével, mert a felvidéki magyarság erőt merít belőle és általa erősödik identitása.

Az Esterházy János emlékülésen részt vevő előadók szerteágazó tudományterületek művelői; kapcsolatuk Esterházyval és a korszakhoz való közelítésük nagyon eltérő. Mégis a kerekasztal-beszélgetésen részt vevők úgy érezték, hogy az előadók színes képet festettek a témáról, érzékletesen mutatták be, hogy milyen összetett módon lehet csak egy nagy történelmi alak életútjáról beszélni. Reméljük, hogy a Flachbarth-műhely a maga szerény eszközeivel hozzájárulhat Esterházy János emlékének ápolásához és nevének rehabilitálásához.

GERENCSÉR BALÁZS SZABOLCS